

**O‘ZBEK VA FRANSUZ TILLARIDA “USTOZ-SHOGIRD”
MUNOSABATLARINI IFODALOVCHI AKADEMIK NUTQNING
ETNOMADANIY XUSUSIYATLARI**

Munisa Tolliboyeva Abdulla qizi

Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti

Roman-German Tilari fakulteti

fransuz filologiyasi kafedrası

4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola fransuz va o‘zbek madaniyati va ta’lim tizimlarida “ustoz-shogird” munosabatlari kontekstida shakllanadigan akademik nutqning etnomadaniy xususiyatlarini qiyosiy o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotda sotsiolingvistika, diskurs tahlili va qiyosiy madaniyatshunoslik metodologiyasi asosida har ikki til-kommunikativ madaniyatda akademik muloqotning o‘ziga xos qonuniyatlari va ularning chuqur madaniy tamoyillar bilan bog‘liqligi ochib beriladi. Fransuz akademik nutqi o‘zining an’anaviy rasmiyligi, normativligi va nutqdagi ierarxik “masofa”ni saqlash prinsipi bilan ajralib turadi. O‘zbek akademik nutqida esa, xalq ta’limida “yuzma-yuz” muloqotning ustuvorligini ta’kidlovchi o‘rganishlar asosida, nisbatan kamroq rasmiylik, dialogga ochiqlik va axloqiy-insoniy qadriyatlarga e’tibor kuchli namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tilning nafaqat lingvistik, balki kuchli sotsiokulturologik vazifasi bor. “Ustoz-shogird” munosabatlarining til vositasidagi modellanishi muayyan jamiyatning bilim, hurmat, hokimiyat va individualizm haqidagi madaniy tasavvurlarini aks ettiradi. Ushbu tahlil o‘zbek-fransuz tillarini o‘qitish, tarjima qilish va ikki madaniyat o‘rtasidagi akademik hamkorlik samaradorligini oshirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit soʻzlar: Akademik nutq, etnomadaniy lingvistika, ustoz-shogird munosabatlari, fransuz tili, oʻzbek tili, qiyosiy tahlil, pedagogik kommunikatsiya, madaniy diskurs.

Kirish. Har qanday jamiyatda taʼlim jarayoni nafaqat maʼlumot uzatish, balki maʼnaviy va madaniy qadriyatlarni avlodlar orasida oʻtkazish mexanizmidir. Bu jarayonning markazida “ustoz” va “shogird” oʻrtasidagi munosabatlar, shuningdek, bu munosabatlarning eng muhim ifoda vositasi – akademik nutq turadi. Akademik nutq nafaqat lingvistik qoidalar majmuasi, balki chuqur madaniy, ijtimoiy va tarixiy maʼnolarga boy kommunikativ hodisadir. Ustoz va shogird oʻrtasidagi muloqot usullari, til tanlovi, uning rasmiylik darajasi va tagmaʼnolari jamiyatning bilimga, hokimiyatga, avtoritetga va individualga nisbatan munosabati haqida gapirib beradi.

Fransuz va oʻzbek tillari turli tillar oilalariga mansub boʻlib, ularning akademik anʼanalari ham, ularni shakllantirgan tarixiy va madaniy yoʻllar ham keskin farqlanadi. Fransuz taʼlim tizimi oʻzining anʼanaviy markaziyligi, mantiqiy tuzilmasi va bilimni rasmiy, standartlashtirilgan shaklda uzatishga boʻlgan eʼtibori bilan mashhur. Oʻzbekistonning taʼlim muhiti esa, dastlab sovet tizimidan meros boʻlib qolgan anʼanalar va milliy madaniy qadriyatlar uygʻunlashuvi taʼsirida shakllangan boʻlib, bu yerda shaxslararo, odamlarga yoʻnaltirilgan muloqotga alohida ahamiyat beriladi.

Ushbu maqolaning maqsadi – fransuz va oʻzbek tillari misolida, “ustoz-shogird” munosabatlarini ifodalovchi akademik nutqning etnomadaniy xususiyatlarini belgilash va ularni qiyosiy tahlil qilishdir. Tadqiqot quyidagi asosiy savollarga javob berishga intiladi: Har ikki til-kommunikativ madaniyatda akademik muloqotning oʻziga xos qonuniyatlari qanday? Ushbu qonuniyatlar qanday madaniy-ijtimoiy omillar bilan belgilanadi? Ular shogirdning bilim olish jarayoniga qanday taʼsir koʻrsatadi? Bu savollarga javob topish orqali til va madaniyatning uzviy bogʻliqligi namoyon etiladi va turli madaniyatlarda samarali pedagogik muloqotni tashkil etishga xizmat qiladigan amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar Tahlili va Metodologiyasi. Tadqiqotning nazariy asosi sotsiolingvistika, madaniyatshunoslik va diskurs tahliliga oid ishlardir. Asosiy metodologik yondashuv sifatida qiyosiy va kontrastiv tahlil, shuningdek, madaniy diskurs tahlili usullari qo'llaniladi.

Fransuz kontekstidagi manbalar. Fransuz akademik nutqini o'rganishda P'er Burdye (Pierre Bourdieu) va Jan-Klod P'asseron (Jean-Claude Passeron)ning "*Rapport pédagogique et communication*" (1965) nomli fundamental ishi asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Bu tadqiqot fransuz oliy ta'limida akademik til va "pedagogik masofa"ning qanday ijtimoiy farqlar va tengsizliklarni qayta ishlab chiqarish vositasi bo'lishini empirik tarzda isbotlaydi. Burdye ta'kidlashicha, akademik til o'ziga xos kodga ega bo'lib, uni bilish muayyan ijtimoiy sinf vakillari uchun "tabiiy" hisoblanadi, boshqalar uchun esa "o'rganilishi kerak bo'lgan kod"dir. Bu til kuchli normativ va eksklyuziv (cheklovchi) xarakterga ega bo'lib, u iste'dod emas, balki ma'lum madaniy kapitalga ega bo'lishni talab qiladi. Shu sababli fransuz universitetlarida ustoz va shogird o'rtasidagi munosabatda aniq ierarxik tuzilma va rasmiy masofa saqlanadi; muloqot ko'pincha bir tomonlama, ustozning mutlaq intellektual hokimiyati ostida olib boriladi.

O'zbek kontekstidagi manbalar. O'zbek akademik nutqini o'rganishda so'nggi davrda chop etilgan "*A Comparative Analysis of Educational Discourse in Uzbek and English Languages*" (2025) maqolasiga tayanamiz. Unda o'zbek ta'lim muhtida to'rtta asosiy kommunikatsiya uslubi – yopiq, agressiv, manipulyativ va ochiq uslublar ajratilgan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy "yuzma-yuz" o'qitish metodlari, shu jumladan, ustoz bilan bevosita aloqa, o'zbek talabalarining ko'pchiligi uchun o'quv jarayonining ajralmas qismi bo'lib qolmoqda. Bu holat, o'zbek madaniyatida uzoq an'analarga ega bo'lgan, nisbatan kamroq rasmiylashtirilgan, shaxsiy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan "ustoz-shogird" munosabatlarining aksidir. Bundan tashqari, "*Extralinguistic Features of Franco-Uzbek Discourse*" (2023) maqolasi va o'zbek talabalarining xorijda akademik yozish qobiliyatlarini o'rganuvchi tadqiqotlar tilning madaniy kontekstdan ajralmasligi haqidagi mulohazalarni tasdiqlaydi.

Tadqiqot jarayonida ushbu manbalarda keltirilgan dalillar va tahlillar kontrastiv usulyordamida qiyoslanadi. Muhokama va natijalar kommunikatsiyaning rasmiylik darajasi, ierarxiya va masofaning ifodalanishi, dialog / monolog predomini, va madaniy qadriyatlar (individualizm / kollektivizm) ning tilga ta'sirikabi jihatlar bo'yicha tizimlashtiriladi.

Muhokama va Natijalar. Fransuz va o'zbek tillaridagi akademik nutqning etnomadaniy xususiyatlari to'rtta asosiy jihat bo'yicha quyidagicha taqqoslanishi mumkin:

Tahlil Jihati	Fransuz Akademik Nutqi	O'zbek Akademik Nutqi
1. Rasmiylik va Normativlik	Yuqori darajada rasmiy. Tilning aniq me'yorlari va tarkibiy qoidalari mavjud. Muvaffaqiyat akademik til kodini mukammal egallashga bog'liq .	Nisbatan kamroq rasmiy, ammo hurmatni talab qiladi. Tilning strukturaviy qat'iyligidan ko'ra, mazmun va axloqiy ohangga ko'proq e'tibor qaratiladi .
2. Ierarxiya va Pedagogik Masofa	Kuchli va aniq belgilangan. Ustoz – bilimning mutlaq manbai va “hakam” sifatida namoyon bo'ladi. Munosabatlar odatda yuqori darajadagi professional masofa bilan ajralib turadi .	Ierarxiya mavjud, ammo unda shaxsiy, insoniy tamoyillar aralashadi. Ustoz nafaqat o'qituvchi, balki maslahatchi va ma'naviy rahbar sifatida qaraladi. Masofa kamroq, yaqinroq munosabatlarga imkon beradi .
3. Muloqot Uslubi:	Monologiktendensiya ustunlik qiladi. Darslar	Dialogikyondashuvga moyillik kuchliroq.

Tahlil Jihati	Fransuz Akademik Nutqi	O‘zbek Akademik Nutqi
Monolog va Dialog	ko‘pincha ustozning ma‘ruza o‘qish shaklida, shogirdlar esa tinglovchi va qayd etuvchi rolida bo‘ladi. Savol-javob marosimlashtirilgan .	An‘anaviy “yuzma-yuz” muloqot qadrlangan, shogirdlarning fikr bildirishi rag‘batlantiriladi (garchi bu amalda doim ham amalga oshmasligi mumkin) .
Abstrakt		
	universalizm va individual	Shaxsiy
4. Madaniy	raqobat. Akademik nutq	munosabatlar va hamjihatlikta
Asos:	shaxsiy emas, balki	moyillari sezilarli. Ustoz
Individualizm	universaldir, bilim	shogirdni butun shaxs sifatida
va	shaxsdan mustaqil holda	ko‘radi. Jamoa ishi va ustoz
Kollektivizm	baholanadi. Muvaffaqiyat individual intellektual qobiliyat natijasidir .	bilan maslahatlashuv muhim ahamiyatga ega .

Yuqoridagi jadvaldan ko‘rinib turibdiki, fransuz akademik nutqi institutsional ierarxiya va universalistik bilim g‘oyasini ifodalovchi til sifatida, o‘zbek nutqi esa insoniy va kommunikativ jihatlariga yo‘naltirilgan, nisbatan kamroq rasmiy, dialogga ochiq til sifatida shakllangan.

Bu farqlarning ta‘siri shogirdlarning akademik ishtiroki va o‘z-o‘zini anglashida ham sezilarli. Masalan, fransuz talabalari o‘z fikrlarini o‘qituvchining e‘tirof etilgan tushunchalar tizimiga qat‘iy muvofiqlashtirishga intilishlari kerak . Boshqa tomondan, o‘zbek talabalari, masalan, Koreyadagi universitetlarda, o‘zlarining yozuv jarayonida “til ko‘nikmalari, ta’lim imkoniyatlari va ijtimoiy tarmoqlar” kabi ramziy manbalarga

intilishlarini bildirishadi, bu esa ularning muvaffaqiyatini nafaqat shaxsiy, balki jamoa manfaatlari bilan ham bog‘lash tendentsiyasini ko‘rsatadi .

Xulosa. Xulosa qilib aytish mumkinki, fransuz va o‘zbek tillaridagi akademik nutq “ustoz-shogird” munosabatlarining ikki tubdan farqli madaniy modelini aks ettiradi. Fransuz modeli universallik, rasmiylik, ierarxiya va intellektual masofani ta’kidlaydi, bunda akademik nutq bilimni me’yorlashtirish va ijtimoiy tanlab olish vositasi sifatida ishlaydi . O‘zbek modeli esa shaxsiy aloqalar, dialog, kamroq rasmiylik va ta’lim jarayoniga insonparvar yondashuvniafzal ko‘radi, bu yerda nutq nafaqat bilim uzatish, balki ma’naviy-ma’rifiy rahbarlik qilish vositasi hisoblanadi .

Ushbu farqlar nafaqat til o‘rganishdagi, balki xalqaro akademik hamkorlik va ta’lim dasturlarini loyihalashdagi muvofiqlashtirish zaruratini ko‘rsatadi. Fransuz tilidan kelgan professor o‘zbek talabasidan bilvosita mulohaza yuritishni kutganda, talaba uni bevosita savol deb tushunishi mumkin. Aksincha, o‘zbek o‘qituvchisi fransuz talabasining o‘z fikrini aniq va mustaqil bayon qilish tarzini haddan tashqari isyonkorlik deb hisoblashi mumkin.

Demak, akademik muvaffaqiyat nafaqat mantiqiy fikrlash qobiliyati, balki ma’lum bir madaniyatning til kodini, uning g‘oyatda ahamiyatli bo‘lgan og‘zaki va yozma unsurlarini, shu jumladan, hokimiyat va munosabatlar haqidagi chuqur madaniy qarashlarni anglash va amalda qo‘llash qobiliyatiga ham bog‘liq. Ushbu kontrastiv tahlil o‘qituvchi va talabalar uchun madaniy sezgirlikni oshirishga, samaraliroq o‘quv muhtini yaratishga va turli tilli akademik jamoalarda o‘zaro tushunishni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Bobojonova, S. (2025). A Comparative Analysis of Educational Discourse in Uzbek and English Languages. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14718544>
2. Teese, R. (1996). Master and student in French higher education: Academic language and pedagogical distance. *Interchange*, 27, 199–211. <https://doi.org/10.1007/BF01807295>

3. Kim, J., & Lee, H. (2024). Factors Affecting Uzbek Students' Prewriting Investment at a South Korean University.

Education Sciences, 14(4), 353. <https://doi.org/10.3390/educsci14040353>

4. Izquierdo, J., & De Alba Aguilar, A. N. (2021). The Development of Discourse and Morphological Features in L2 Narratives: A Study with Classroom Spanish-Speaking Learners of French. *Languages*, 6(4), 191. <https://doi.org/10.3390/languages6040191>

5. Khayatova, N. I., & Xalilova, A. A. (2023). Extralinguistic Features of Franco-Uzbek Discourse. *American Journal of Philological Sciences*, 3(04), 23–28. <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume03Issue04-04>